

Anna Gevorgyan

MERCENARIES IN THE IRANIAN POLITICAL DISCOURSE: THE STRUGGLE AGAINST
“TAQFIRI FORCES” AS A TOOL CONNECTING
THE MIDDLE EAST AND THE SOUTH CAUCASUS

Աննա Գևորգյան

ՎԱՐՁԱԿԱՆՆԵՐՆ ԻՐԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՈՍՈՒՅԹՈՒՄ. ԹԱՔՎԻՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԻ
ԴԵՄ ՊԱՅՑՔԱՐԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՎԵԼԸՆ ՈՒ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍՏԸ ՄԻԱՎՈՐՈՂ
ԳՈՐԾՈՆ

To cite this article: Anna Gevorgyan “Mercenaries in the Iranian Political Discourse: The Struggle Against “Taqfiri Forces” as a Tool Connecting the Middle East and the South Caucasus,” *Analytical Bulletin (CCCS)* 15 (2022): 53-69 DOI: [10.56673/18294502-22.15-53](https://doi.org/10.56673/18294502-22.15-53)

To cite this article in Armenian: Աննա Գևորգյան “Վարձկաններն Իրանի քաղաքական խոսույթում. թաքվիրական շարժումների դեմ պայքարը՝ որպես Միջին Արևելքն ու Հարավային Կովկասը միավորող գործոն,” *Վերլուծական տեղեկագիր (ԲՄՀԿ)* 15 (2022): 53-69 DOI: [10.56673/18294502-22.15-53](https://doi.org/10.56673/18294502-22.15-53)

To link to this article: <https://doi.org/10.56673/18294502-22.15-53>

Published online: 27 Dec 2022.

[Submit your article to this journal](#)

**ՎԱՐՁԿԱՆՆԵՐՆ ԻՐԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՈՍՈՒՅԹՈՒՄ.
ԹԱՔՎԻՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԻ ԴԵՍ ՊԱՅՔԱՐԸ՝ ՈՐՊԵՍ
ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՎԵԼՔՆ ՈՒ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍԸ ՄԻԱՎՈՐՈՂ
ԳՈՐԾՈՆ՝**

Աննա Գևորգյան²

DOI 10.56673/18294502-22.15-53

Ներկայացվել է՝ 17 Սեպտեմբեր 2022

Ընդունվել է՝ 29 Նոյեմբեր 2022

***Բանալի բառեր՝** վարձկաններ, Ղարաբաղյան հակամարտություն, Իրան, տարածաշրջան, Մերձավոր Արևելք, Հարավային Կովկաս, թաքֆիրի*

Իրանի մերձավորարևելյան քաղաքականությանը վերաբերող քաղաքական խոսույթում առանցքային տեղ ու դեր է գրավում թաքֆիրական խմբերի դեմ պայքարը: Այս պայքարի վրա էր խարսխվում Իրանի՝ մերձավորարևելյան հակամարտություններում ներգարվվածության իսլամաքաղաքական հիմնավորումը: 2020 թվականի Ղարաբաղյան պատերազմի ընթացքում ու պատերազմից հետո կրոնաքաղաքական այս կառուցարկը ներթափանցեց նաև Իրանի հարավկովկասյան քաղաքական խոսույթի մեջ. թաքֆիրական խմբեր էին/են անվանվում Ադրբեջանի կողմից օգտագործված սիրիացի վարձկանները: Հոդվածում կանդրադառնանք Իրանի՝

¹ Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ գիտության կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ՝ 21T-5F251 ծածկագրով գիտական թեմայի շրջանակներում:

² «Քաղաքակրթական և մշակութային հետազոտությունների կենտրոն» հիմնադրամի ծրագրերի ղեկավար, հետազոտող: Էլ. փոստ՝ anna.gevorgyan@ysu.am

Ղարաբաղյան պատերազմի արձագանքների՝ վարձկաններին վերաբերող հատվածին՝ որպես հարավկովկասյան ու մերձավորարևելյան տարածաշրջանները միմյանց կապող գործիքի:

Իրանի՝ տարածաշրջանային քաղաքականությունը

Հարավային Կովկասի ու Մերձավոր Արևելքի փոխկապվածության մասին խոսում է նախևառաջ այս տարածաշրջանների աշխարհագրական դիրքը³: Բայց քաղաքական, գաղափարական ու նաև տնտեսական առումով այս տարածաշրջանները միշտ չէ, որ սերտ համագործակցություն կամ փոխազդեցություն են ունեցել: Էներգետիկ ենթակառուցվածքների փողջադկապվածությունն ու ընդհանուր աշխարհաքաղաքական տրամաբանությունն, իհարկե, հաճախ հուշում էր, որ այս տարածաշրջաններն առանձին դիտարկելիս եզրահանգումներում սխալանքի ավելի մեծ հավանականություն կա⁴:

2020 թվականի Ղարաբաղյան պատերազմի արդյունքում փորձագիտական շրջանակներում ավելացան վերլուծություններն այն մասին, որ հարավկովկասյան տարածաշրջանը ավելի սերտորեն է կապվում միջին Արևելքի հետ: Այդպիսի վերլուծությունների համար հիմք էին հանդիսանում Թուրքիայի՝ տարածաշրջանում ներգրավվածության ավելացումը, Թուրքիա-Ռուսաստան երկխոսության կարևորության շեշտադրումը դարաբաղյան հակամարտության լուծման մեջ, ինչպես նաև

³ Lincoln Mitchel, *The Caucasus and the Middle East*, The Caucasus and the Middle East | Middle East Institute (mei.edu), Մուսը՝ 10.09.2022

⁴ Natia Chankvetadze, Ketevan Murusidze, *The ties that bind: The South Caucasus and the Middle East*, The ties that bind: The South Caucasus and the Middle East | Middle East Institute (mei.edu), Մուսը՝ 12.09.2022

արտատարածաշրջանային ուժերի ենթադրյալ ներգրավվածության մասին ավելի հաճախակի դարձած հիշատակումները: Հայաստանն ու Ադրբեջանը մինչև Ղարաբաղյան երկրորդ պատերազմն էլ զգայուն էին միջինարևելյան քաղաքական զարգացումներով, դրանց անմիջական ազդեցությունը զգալու տեսանկյունից⁵:

Պատերազմի վերաբերյալ Իրանի արձագանքների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ նրա՝ Հարավային Կովկասում վարձկանների առկայության մասին ձևակերպումները նույնպես Հարավային Կովկասը Միջին Արևելքի հետ փախկապակցելու ցուցիչ կարող են լինել: Ջարգացումները Հարավային Կովկասում Միջինարևելյան քաղաքականությանը հատուկ բառամթերքով անվանելու պրակտիկան դրա ապացույցն է:

Իրանի համար տարածաշրջանում վերսկսված պատերազմի հին ու նոր մարտահրավերներ էին համարվում՝

□ Պատերազմական գործողությունների՝ անմիջապես իր սահմաններին մոտ լինելը,

□ Թուրքիայի՝ հնարավոր աճող դերը տարածաշրջանում,

□ Արտատարածաշրջանային ուժերի հնարավոր մասնակցությունը,

□ Վարձկանների գոյության փաստը, որ համարվում էր երկրորդ ու երրորդ կետերում նշված փաստերի հետևանք:

Այս մարտահրավերները նույնական կարելի է համարել Միջին Արևելքում Իրանի ունեցած անվտանգության

⁵ Mickael B. Bishku, “The South Caucasus Republics and the Muslim Middle East: Political and Economic Imperatives“, *Mediterranean Quarterly*, Vol. 21, No. 3 (Summer 2010), pp. 26-46

մարտահրավերների հետ: Միջինարևելյան որևէ երկրում իր՝ պրոքսի ուժերի միջոցով հակամարտությունների ներգրավվածությունը, ինչպես նաև Իսլամական հեղափոխության պահապանների կորպուսի Ղոդսի ուժերի ներգրավվածությունը Իրանի պաշտոնական շրջանակները բացատրել են այդ հակամարտությունների՝ իրենց սահմաններին մոտ լինելու հանգամանքով: Իրանի դիտանկյունից, եթե իրանական զինված ուժերը չօգնեն չեզոքացնել արաբական երկրներում տեղի ունեցող զարգացումները, դրանք կտեղափոխվեն երկրի սահմաններից ներս՝ ֆիզիկական վտանգ առաջացնելով Իրանի քաղաքացիների համար: Այս մոտեցումն ու ձևակերպումը առկա է ինչպես Իրանի Հոգևոր Առաջնորդի ելույթներում, այնպես էլ նախկին ու ներկա նախագահների ու ԻՀՊԿ ներկայացուցիչների ելույթներում ու ճառերում:

2020 թվականի Ղարաբաղյան պատերազմի ավարտին ստորագրված զինադադարի մասին հայտարարությունը նույնպես մարտահրավերներ է պարունակում Իրանի անվտանգության քաղաքականության համար: Այդ մարտահրավերները սնում են հետևյալ մտահոգությունները՝

□ Ռուս-թուրքական համատեղ ուժերով հարցի «կարգավորման» փաստը նսեմացնում է Իրանի դերը՝ որպես տարածաշրջանային տերություն,

□ Նոյեմբերի 10-ի հայտարարության մեջ ամրագրված կոմունիկացիաների ապաշրջափակումը կարող է կենտրոնանալ բացառապես Արևելք-Արևմուտք կապի վրա՝ ռիսկի ենթարկելով Հյուսիս-Հարավ՝ Իրանի համար այնքան կարևոր ուղեգիծը,

□ Թուրք-ադրբեջանական աճող սերտ համագործակցությունը կարող է մեծացնել նաև պանթյուրքական սպառնալիքը Իրանի անվտանգության համակարգի համար:

Միջինարևելյան հակամարտությունների համատեքստում Իրանի համար կարևոր է նաև Թուրքիայի՝ ռեգիոնալ տերություն ու «իսլամական» աշխարհի առաջնորդ դառնալու մղումները սանձելն ու հնարավոր այլընտրանք ձևավորելը⁶: Իսլամական աշխարհի՝ աշխարհիկ կամ կրոնական պետության օրինակ լինելու ձգտումը երկու պետություններին դարձնում է հակընդդեմ քաղաքական մոդելների պայքարի առաջամարտիկներ ու որոշակիորեն ստվերում տնտեսության ոլորտում ունեցած սերտ համագործակցությունը⁷:

Թուրքիայի հետ հարաբերությունների կեսհակառակորդ-կեսգործընկեր բնույթը⁸ որոշակիորեն բալանսավորվում է տարածաշրջանում երրորդ ուժի՝ Ռուսաստանի ներկայությամբ⁹: Այսպես, Միբիայում ունեցած տարածայնությունները որոշակի ինստիտուցիոնալ կերպափոխման են ենթարկվում Աստանայի ձևաչափի¹⁰ շնորհիվ՝ ներառելով Իրանի, Թուրքիայի ու

⁶ Shireen t. Hunter, *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, (ABC-CLIO, 2010), p.161, Shireen T. Hunter - Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era_ Resisting the New International Order (2010) (3).pdf

⁷ Fiona Hill, “Seismic shifts in Eurasia: The changing relationship between Turkey and Russia and its implications for the South Caucasus”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 3(3), 55–75. doi:10.1080/14683850412331321648, p. 60

⁸ Shireen t. Hunter, *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, (ABC-CLIO, 2010), p.156, Shireen T. Hunter - Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era_ Resisting the New International Order (2010) (3).pdf

⁹ Stephen J.Flanagan, “The Turkey–Russia–Iran Nexus: Eurasian Power Dynamics”, *The Washington Quarterly*, 36(1), 163–178. doi:10.1080/0163660x.2013.751656, p.166

¹⁰ *The Astana Process and the Future of peaceful Settlement of the Syrian Crisis: A Status Note*, The Astana Process and the Future of Peaceful Settlement of the Syrian Crisis: A Status Note - Indian Council of World Affairs (Government of India) (icwa.in)

Ռուսաստանի հաճախ հակընդդեմ, բայց նաև փոխլրացնող շահերը: Թեև միջինարևելյան համատեքստում պանթյուրքականության մասին խոսելու հիմքեր չկան, բայց այստեղ էլ ի հայտ են գալիս սուննիական համագործակցության տարրեր, որոնց դեմ պայքարն ու հակազդեցությունը նույնպես Իրանի անվտանգության քաղաքականության կարևոր բաղադրիչ է: Այստեղ պետք է շեշտադրել, սակայն, որ սուննիականության տարաբաժանման արդյունքում է, որ Իրանը փորձում է մի կողմից պահպանել համախլամական սկզբունքների ու արժեքների հանդեպ հավատարմությունն ու այդ արժեքների պահպան առաջնորդը լինելու ձգտումը, մյուս կողմից պայքար է մղում այն բոլոր սուննի ծայրահեղական ուժերի ու խմբավորումների դեմ, որոնք, ըստ իրանական քաղաքական իսլամի մեկնաբանության՝ աղերս չունեն իսլամի ու իսլամականության հետ, այլ ստեղծվել են արևմտյան ուժերի կողմից նույն այդ իսլամական աշխարհը ջլատելու ու ապականելու համար: Իսկ Հարավային Կովկասում Իրանի ու Թուրքիայի մրցակցությունը նորագույն ժամանակներում սկսել է անմիջապես ԽՍՀՄ փլուզումից ու հարավկովկասյան պետությունների անկախացումից հետո¹¹:

Արտատարածաշրջանային ուժերի խնդիրը Իրանի ազգային անվտանգության հիմնական խնդիրներից մեկն է համարվում: Իրանն ազգային անվտանգության ռազմավարություն չունի ու նրա հիմնական դրույթները դիսկուրսիվ վերլուծության միջոցով միայն կարելի է նույնականացնել: Այդ դիսկուրսն ինքը խարխսված է «օտար» ուժերի՝ տարածաշրջանում ապակայունություն

¹¹Svante E Cornell, “Iran and the Caucasus”, *Middle East Policy*, (Washington), Vol. 5, Iss. 4, p.51, (Jan 1998)

սերմանելու ու դրա դեմ բոլոր հնարավոր միջոցներով պայքարելու դրույթների վրա: Օտարի և դրա ամենից տարածված մարմնացման՝ ԱՄՆ-ի ու Իսրայելի դեմ պայքարը Իրանի քաղաքական ինքնության անբաժանելի մասն է, նրա անվտանգության քաղաքականության կարևոր հիմնասյուներից ու կողմնորոշիչներից մեկը: Այս մոտեցումը Իրանի, Թուրքիայի ու Ռուսաստանի միջև հարաբերությունների համատեքստում ամենից առանցքային համախոհության աղբյուր է. արտատարածաշրջանային ուժերի ներգրավվածության դեմ են իրենց քաղաքականությունը կառուցում նաև Թուրքիան ու Ռուսաստանը: Տարածաշրջանային փոխգործակցության՝ 3+3 ձևաչափը Թուրքիայի կողմից առաջարկվել է դեռևս 1990-ականներին՝ Հարավային Կովկասում խաղաղության ու կայունության պակտ անվամբ՝ նպատակ ունենալով ոչ միայն տարածաշրջանի երկրների միջև մեծացնել փոխգործակցության մակարդակը, այլև, և նախևառաջ, այդպիսով դուրս մղել արևմտյան երկրների՝ հնարավոր մասնակցությունը տարածաշրջանային քաղաքական ու տնտեսական պրոյեկտներին¹²:

Վարձկանների խնդիրը իրանական քաղաքական խոտույթում

Արաբական երկրներում սկիզբ առած խոտվությունների ու հակամարտությունների առաջին իսկ օրերից Իրանի պաշտոնական արձագանքը շեշտում էր երկու կարևոր հանգամանք՝ խոտվություն հրահրողները հովանավորվում են արտատարածաշրջանային ուժերի կողմից և որ դրանք

¹²Dr. Mamuka Tsereteli, *Black Sea Connectivity and the South Caucasus*, (Middle East Institute, March 2021), p.3

թաքվիրական խմբավորումներ են՝ իսլամին ու իսլամական օրենքին հակասող փիլիսոփայությամբ ու ռազմավարությամբ: Իրանի՝ տարածաշրջանային զարգացումներին արձագանքող քաղաքական խոսույթը վերլուծելիս անհրաժեշտ է հիշել, որ այդ քաղաքական մշակույթը հարուստ է քաղաքական մետաֆորներով¹³ ու քաղաքական միջերի առատ օգտագործմամբ: Իսլամական փիլիսոփայությունը *Թաքվիրի* տերմինը բնորոշում է որպես «մուսուլման, որ անհավատի պես է պահում»¹⁴, իսկ իրանական քաղաքական իսլամի ընկալումը հղում է անում խոմեյնիական բնորոշմանը, ըստ որի՝ «թաքվիրի» են կոչվում այն խմբերը, որոնք «արևմուտքի հովանավորությամբ հակաիսլամական գործողություններ են կատարում ընդդեմ մուսուլմանների միասնության»¹⁵: Այաթոլլահ Խոմեյնին նույն թեմայի առնչությամբ նաև ֆեթվա է հրապարակել՝ զգուշացնելով մուսուլմաններին չտրվել Արևմուտքի, մասնավորապես Ամերիկայի ստեղծած մոլորություններին ու չնպաստել անջատողականությանը իսլամական աշխարհում¹⁶: Իրանի քաղաքական խոսույթի համաձայն՝ թաքվիրական խմբերն, իրենց գործունեությամբ վտանգում էին Իսլամի ու իսլամական հեղափոխության վարկը, ջլատում իսլամական աշխարհի միասնականության հնարավորությունները, Իսլամի համար նորանոր խոչընդոտներ ստեղծում:

¹³ Farzad Sharifian, “Figurative language in international political discourse”, *Journal of Language and Politics*, 8(3) (2009), 416–432. doi:10.1075/jlp.8.3.04sha, p.419

¹⁴ "Takfir". In Bosworth, C. E.; van Donzel, E. J.; Heinrichs, W. P.; Lewis, B.; Pellat, Ch.; Bearman, P. J. (eds.). *Encyclopedia of Islam, Second Edition*. Vol. 10. Leiden and Boston: Brill Publishers

¹⁵ Split PDF (ri-khomeini.ac.ir)

¹⁶ Imam Khomeini, *Sahifeh-ye Nur*, vol. 14, p. 157, Imam Khomeini | Prohibiting Takfir - Fatwas Of Shi'i Scholars | Al-Islam.org

Սիրիայում, Իրաքում, Եմենում, Լիբանանում Իրանի պետական ու պրոքսի ուժերի գոյությունը Իրանը բացատրում էր այս թաքվիրական խմբերի, որպես իսլամի դեմ ահաբեկչական կազմակերպությունների դեմ պայքարով: Իրանի՝ միջինարևելյան քաղաքականությունն, ըստ էության, վերջին տարիներին վերածվել էր ահաբեկիչների, իրանական խոսույթի համաձայն՝ թաքվիրական խմբերի դեմ պայքարի¹⁷: Իրանի հոգևոր առաջնորդ այաթոլլահ Ալի Խամենեյի խոսքերով՝ «թաքվիրական այդ խմբերը ստեղծվել ու օգտագործվում են սիոնիստական ռեժիմի կողմից մուսուլմանների դեմ պայքարի համար»¹⁸:

Վարձկանների խնդիրը 2020 թվականի պատերազմի համատեքստում

Վարձկանների՝ Ղարաբաղում լինելու փաստն արձանագրող հայտարարություններ արել են Հայաստանի պետական գերատեսչությունները, իշխանությունները, խնդիրը մատնանշել ու դատապարտել են նաև Ֆրանսիայի, Ռուսաստանի, Իրանի իշխանությունները:

Հոկտեմբերի երեքի իր ելույթի մեջ ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը հայտարարեց՝ «Նախորդ օրվա մեր վերլուծությունները ցույց տվեցին, որ Արցախի պաշտպանության բանակի մեկ մարտական դիրքի վրա գրոհի է նետվում մոտավորապես 150-ից

¹⁷ Edvard Wastnidge, “Iran’s Own ‘War on Terror’: Iranian Foreign Policy Towards Syria and Iraq During the Rouhani Era”. *Foreign Policy of Iran under President Hassan Rouhani’s First Term (2013–2017)*, (Contemporary Gulf Studies. Palgrave Macmillan, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-15-3924-4_6

¹⁸ تعیین و اولویتبندی عوامل مؤثر در شکلگیری و فعالیت تروریسم تکفیری در جمهوری اسلامی ایران سید جواد امینی 2 ، محمدرض فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک سال هجدهم، شماره 97 بهار 9977 مقاله دهم، از صفحه 8-858 ،

200 թշնամական զինվոր: Ընդ որում՝ այսպիսի գրոհները կրկնվում են օրվա մեջ մի քանի անգամ, ուղեկցվում են հրթիռային և ավանդական հրետանու, զրահատեխնիկայի, օդանավերի, անօդաչու թռչող սարքերի աջակցությամբ: Մեր զինվորականների վկայությամբ, բացի ադրբեջանական բանակի ստորաբաժանումներից, գրոհներին ներգրավված են սիրիացի վարձկաններ ու ահաբեկիչներ, թուրքական բանակի հատուկ ջոկատայիններ»¹⁹:

«Այժմ մենք ունենք տեղեկատվություն, որը ցույց է տալիս, որ ջիհադիստական խմբավորումների սիրիացի գրոհայիններն անցել են Գազիանթեփ [քաղաք Թուրքիայի հարավ-արևելքում, նախկին Այնթապ]՝ Լեռնային Ղարաբաղի պատերազմի թատերաբեմ հասնելու համար», - հայտարարել է Ֆրանսիայի նախագահ Էմանուել Մակրոնը Բրյուսելում անցկացվող Եվրամիության գագաթնաժողովի շրջանակներում տված հարցազրույցի ընթացքում²⁰:

«Մեզ, անխոս, մտահոգում է դարաբաղյան հակամարտության միջազգայնացումը և Մերձավոր Արևելքից գրոհայինների ներգրավումը» «Կոմերսանտին» նոյեմբերի 3-ին տված հարցազրույցի ժամանակ հայտարարել է ՌԴ արտգործնախարար Սերգեյ Լավրովը²¹:

¹⁹ «Վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի ուղերձը ժողովրդին», *Primeminister.am*, Վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի ուղերձը ժողովրդին - ՀՀ վարչապետի ելույթները և ուղերձները - Լրատվություն - Հայաստանի Հանրապետության վարչապետ (primeminister.am)

²⁰ «Macron reprimands Turkey, accuses Erdogan of sending 'jihadists' to Azerbaijan», *France 24*, 02.10.2020, Macron reprimands Turkey, accuses Erdogan of sending 'jihadists' to Azerbaijan (france24.com)

²¹ «Россия с уважением воспримет любой выбор американского народа», *Коммерсантъ*, 03.11.20220, «Россия с уважением воспримет любой выбор американского народа» – Мир – Коммерсантъ (kommersant.ru)

ՀՀ ԱԱԾ-ն իր՝ նոյեմբերի 6-ին հրապարակված հաղորդագրության մեջ նշում էր, որ անհերքելի ապացույցներ են ձեռք բերվել Լեռնային Ղարաբաղում «ան-Նուսրա», «Սուլթան Սուրադ», «Հայաթ Թահրիր աշ-Շամ» և այլ ահաբեկչական խմբավորումների անդամ վարձկանների առկայության մասին: Մի շարք վարձկանների հանդեպ հայտարարվել է հետախուզում: Պատերազմի ընթացքում հայկական կողմը ձերբակալել է Սիրիայի Արաբական Հանրապետության երկու քաղաքացիների, որոնց մեղադրանք է առաջարկվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի մի քանի հոդվածներով: ՀՀ Վարչապետի աշխատակազմի «Հանրային կապերի և տեղեկատվության կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի «Օրբելի» տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոնն էլ փաստագրական ֆիլմ է պատրաստել Ղարաբաղյան պատերազմում սիրիացի վարձկանների ներկայության մասին՝ ներկայացնելով ինչպես փաստական տվյալներ, այնպես էլ վերլուծական կարծիքներ թեմայի վերաբերյալ²²: Ղարաբաղյան երկրորդ պատերազմի վերաբերյալ քաղաքական արձագանքների մեջ մի շարք կազմակերպություններ ու պետություններ նույնպես շեշտադրում էին պատերազմում վարձկանների օգտագործման փաստը: Վարձկանների առկայության մասին գրում էին նաև հեղինակավոր պարբերականներ ու վերլուծական կենտրոններ: Ամերիկյան *Foreign affairs* պարբերականն, օրինակ, արդեն 2020 թվականի հոկտեմբերի հինգին վերլուծական հոդված հրապարակեց՝ «Սիրիացիները կազմում են Թուրքիայի՝ պրոքսի բանակը Լեռնային Ղարաբաղում» («Syrians Make Up Turkey's Proxy Army in Nagorno-

²² «44-օրյա պատերազմ. Վարձկաններ», Օրբելի կենտրոն, 16.02.2022, Orbeli Analytical Research

Karabakh») խորագրով, որում փաստեր էր ներկայացնում Ղարաբաղյան երկրորդ պատերազմում սիրիացի վարձկանների ներկայության ու նրանց շրջանում տասնյակ զոհերի մասին²³: Մինչ այդ ԱՄՆ պաշտպանության նախարարության բարձրաստիճան պաշտոնյաներից մեկին հղում անելով վարձկանների՝ Ղարաբաղում լինելու փաստը հաստատում են նաև արաբական պարբերականներ: *Sky News Arabian*, մասնավորապես, արդեն 2020 թվականի հոկտեմբերի մեկին ցիտում է վերոնշյալ պաշտոնյային՝ «Այն տվյալներն ու տեղեկությունները, որոնք խոսում են վերջին օրերին Թուրքիայից Ադրբեջան սիրիացի հարյուրավոր վարձկաններ տեղափոխելու համար կատարված տասնյակ ուղևորությունների մասին, հավաստի են»²⁴: Վարձկանների՝ Ղարաբաղում լինելու փաստի մասին գրել է նաև Conflict intelligence team ռուսաստանյան անկախ հետաքննական կազմակերպությունն իր 2020 թվականի հոկտեմբերի 26-ի զեկույցում, որն ամբողջությամբ Ղարաբաղում հայտնված վարձկաններին, նրանց ծագմանն ու առաքելությանն է նվիրված²⁵:

Նոյեմբերի 11-ին ՄԱԿ-ի վարձկանների հարցով աշխատանքային խումբը հայտարարություն տարածեց, որում նշվում էր, որ սիրիացիների հավաքագրման, տեղափոխման և օգտագործման մեխանիզմները համապատասխանում են միջազգային իրավական փաստաթղթերում հաստատված

²³ Liz Cookman, “Syrians Make Up Turkey’s Proxy Army in Nagorno-Karabakh”, *Foreign Policy*, October 5, 2020, *Syrians Are Fighting Turkey’s Battles in Nagorno-Karabakh* (foreignpolicy.com)

²⁴مسؤول أميركي يكشف حقيقة "رحلات المرتزقة" بين تركيا وأذربيجان, *SkyNews*, 01.10.2020, skynewsarabia.com أميركي يكشف حقيقة "رحلات المرتزقة" بين تركيا وأذربيجان | سكاى نيوز عربية

²⁵ “Syrian mercenaries in Karabakh: who they are, what they are doing there and where they are fighting”, *Conflict Intelligence Team*, 26.10.2020, *Syrian Mercenaries in Karabakh: who they are, what they are doing there and where they are fighting* — Conflict Intelligence Team (citeam.org)

վարձկան ձևակերպմանը: Խուսմբը նաև իր մտահոգությունները փոխանցեց Թուրքիայի և Ադրբեջանի կառավարություններին²⁶:

Ադրբեջանական կողմը մի շարք հայտարարություններով փորձել է հերքել վարձկանների գոյության փաստը: 2020 թվականի հոկտեմբերի 15-ին Ֆոանս 24-ին տված հարցազրույցում, օրինակ, Ադրբեջանի նախագահն ասել է, որ իրենք չունեն սիրիացի վարձկաններ ու երբևէ չեն ունեցել նրանց օգտագործելու կարիք²⁷: Վարձկաններին Ղարաբաղում օգտագործելու փաստը հերքել է նաև Թուրքիան: 2020 թվականի հոկտեմբերի 14-ին պառլամենտում ելույթի ժամանակ Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիպ Էրդողանը, անդրադառնալով Ղարաբաղյան պատերազմին ու վարձկանների մասին քննադատություններին, նշում է՝ «Ոչ ոք չի խոսում Ռուսաստանի ու Ֆրանսիայի կողմից Հայաստան մատակարարված զինամթերքի մասին, բայց Ադրբեջանին մեղադրում են սիրիացի զինյալներին օգտագործելու մեջ: Սիրիացիները իրենց երկրում գործեր ունեն. նրանք այնտեղ չէին մեկնի»²⁸: Այս հայտարարությամբ Էրդողանը աչք էր փակում նաև այն հանգամանքի վրա, որ այդ մեղադրանքը ոչ միայն ու ոչ այնքան Ադրբեջանին էր ուղղված, որքան Թուրքիային:

Իրանական պաշտոնական շրջանակների կողմից առաջինը վարձկանների մասին հայտարարությամբ հանդես եկավ Իրանի

²⁶ «ՄԱԿ-ի վարձկանների հարցով խումբն արձանագրել է Արցախում նրանց օգտագործման փաստը՝ հիմնվելով նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանի ապացույցների վրա», Ombuds.am, 17.11.2020, ՄԱԿ-ի վարձկանների հարցով խումբն արձանագրել է Արցախում նրանց օգտագործման փաստը՝ հիմնվելով նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանի ապացույցների վրա, Ombudsman

²⁷ “We don't have Syrian mercenaries”: Ilham Aliyev speaks to France 24”, *France 24*, “We don't have Syrian mercenaries”: Ilham Aliyev speaks to France 24 - France 24

²⁸ “Президент Турции считает, что Минская группа ОБСЕ должна "вернуть территории Азербайджану”, *TACC*, 14.10.2020, Президент Турции считает, что Минская группа ОБСЕ должна "вернуть территории Азербайджану" - TACC (tass.ru)

արտաքին գործերի մամլո խոսնակ Խաթիրբադեն՝ ընդգծելով, որ «Իրանը թույլ չի տա վարձկանների գոյությունը տարածաշրջանում»²⁹:

2020 թվականի հոկտեմբերի վեցին Իրանի հոգևոր առաջնորդի գրասենյակի հետ ասոցացվող պահպանողական *Keyhan* պարբերաթերթում հայտնվում է այաթոլլահ Ալի Խամենեյի խորհրդական Վելայաթիի ծավալուն հարցազրույցը տարածաշրջանում բռնկված պատերազմի մասին, որտեղ նախկին արտգործնախարարը հույս է հայտնում, որ թաքֆիրի ահաբեկիչների մասին փաստերը կհերքվեն, այլապես Իրանը թույլ չի տա Ամերիկայի ու Իսրայելի կողմից օգտագործվող ահաբեկիչների գոյությունն իր սահմանների հարևանությամբ»:³⁰

Հոկտեմբերի 29-ին իրանական պետական լրատվական *IRNA* գործակալության կայքում հրապարակվեց հարցազրույց բեռլինաբնակ իրանցի հետազոտող Համիդեզա Ազիզիի հետ, որտեղ նա կարծիք էր հայտնում, որ «Ղարաբաղում ահաբեկչական խմբավորումների առկայությունը հակամարտությունն ընդլայնելու պատճառ են դառնալու»³¹: Նույն հարցազրույցում փորձագետ Ազիզին շեշտում է, որ սիրիացի զինյալների ներկայությունը Ղարաբաղում փաստող բազում տվյալների է հանդիպել և որ նրանց՝ Հարավային Կովկասում հայտնվելը Ռուսաստանի ու Իրանի՝ միջինարևելյան քաղաքականության մի առանցքային

²⁹ «خطیبزاده: ایران اجازه استقرار تروریست‌ها در مناطق همجوار مرزهای شمالی خود را نمی‌دهد», *KhabarOnline*, خطیبزاده: ایران اجازه استقرار تروریست‌ها در مناطق همجوار مرزهای شمالی خود را نمی‌دهد - خبر آنلاین (khabaronline.ir)

³⁰ «مناطق اشغالی آذربایجان باید تخلیه شود اما راحل آن نظامی نیست
دکتر ولایتی در گفت‌وگو با کیهان: Keyhan,»

مناطق اشغالی آذربایجان باید تخلیه شود اما راحل آن نظامی نیست (kayhan.ir)

³¹ «حضور گروه‌های تروریستی در قریباغ منجر به گسترش بحران می‌شود IRNA»,
حضور گروه‌های تروریستی در قریباغ منجر به گسترش بحران می‌شود - ایرنا (irna.ir)

անվտանգության «բարձիկ», այն է՝ իրենց սահմաններից նրանց հեռու պահելը, վերացնում է: Փորձագետը նաև հարցադրում է անում, թե շիա բնակչությամբ Ադրբեջանում ինչպիսին են լինելու սուննիական այդ խմբերի հետագա գործողությունները³²:

Թաքվիրական խմբերի գոյության՝ անընդունելի փաստը շեշտադրեց նաև Այաթոլլահ Խամենեին Ղարաբաղյան հակամարտությանն անդրադառնալիս: Նրա խոսքով՝ ահաբեկիչներին, որ հայտնվել են տարածաշրջանում, չպիտի թույլատրվի մոտենալ իրանական սահմաններին, բայց եթե այդպիսի փորձ անեն, հուժկու հակազդեցության կհանդիպեն»:³³ Հոգևոր առաջնորդի պաշտոնական կայքն այս ելույթի տեքստի հետ համատեղ իրանցի նախկին դիվանագետներից մեկի կարծիքն էր ավելացրել նաև այն մասին, որ «տարածաշրջանում շահագրգռված ուժ կա, որ այս թաքֆիրի ահաբեկիչները հայտնվեն Իրանի սահմանների մոտ»³⁴:

Ադրբեջանում Իրանի նախկին դեսպաններից մեկն էլ ահաբեկիչների ներկայության մասին պարզաբանում էր տվել լրատվամիջոցներին ու ընդգծել, որ «ակնհայտ է այդ ուժերը Ադրբեջանին պաշտպանելու համար չէ, որ Ղարաբաղում են, այլ բոլորովին այլ նպատակով, մասնավորապես Իրանի սահմաններին մոտ գտնվելու համար են այստեղ»³⁵:

³² "حضور گروه‌های تروریستی در قرقمباغ منجر به گسترش بحران می‌شود IRNA",

حضور گروه‌های تروریستی در قرقمباغ منجر به گسترش بحران می‌شود - ایرنا(irma.ir)

³³ րամիլ քայան մնաքշե քրմբաղ, , Khamenei.ir, "րամիլ քայան մնաքշե քրմբաղ - քիքրան(khamenei.ir)

³⁴ րամիլ քայան մնաքշե քրմբաղ, , Khamenei.ir, "րամիլ քայան մնաքշե քրմբաղ - քիքրան(khamenei.ir)

³⁵ "ههدف اصلی از اعزام تکفیری ها به جنگ قره باغ",

ههدف-از-اعزام-تکفیری-ها-به-قره-باغ60017post/najva/https://masaf.ir, Masaf.ir,

Իրանի նախկին արտգործնախարար Մոհամմադ Ջավադ Չարիֆն իր «աննախադեպ» որակված տարածաշրջանային տուռնեից հետո թվիթեյան իր հաշվետվության մեջ գրել էր, որ

«արդյունավետ քննարակումներ է ունեցել Երևանում՝ վերջին կոնֆլիկտից հետո եղած **ընդհանուր մարտահրավերներն** ու հնարավորությունները հաշվի առնելով, ու շեշտելով տարածաշրջանային համագործակցության ու հին թնշամիներին նոր գործընկերների վերածելու կարևորությունը», որտեղ «ընդհանուր մարտահրավերների» հիշատակումը սիրիացի զինյալների մասին ենթատեքստն էր պարունակում³⁶:

Պատերազմից մեկ տարի անց Իրանն իր հյուսիսային սահմանների մոտ գորավարժություններ անելուն զուգահեռ արտգործնախարար Հուսեյն Ամիր Աբդոլլահիանի շուրթերով հայտարարեց, որ «Ադրբեջանի որոշ հատվածներում սիոնիստներ էին ներկա, երբ որոշ ահաբեկչական խմբեր ձախողված փորձ են կատարել մոտենալու Իրան-Ադրբեջան սահմանին: Նույն գորավարժությունների ժամանակ ԻՀՊԿ ցամաքային զորքերի զեներալ Քիոմարս Հեյդարին հայտարարում է, որ Իրանն անհանգստություններ ունի տարածաշրջանում որոշ ահաբեկչական խմբերի գոյության պատճառով³⁷: Հղում անելով Ղարաբաղյան երկրորդ պատերազմի ժամանակ Թուրքիայի կողմից բերված սիրիացի զինյալներին, Հեյդարին շեշտում է, որ Իրանը վստահ չէ, որ այդ ուժերը լքել են տարածաշրջանը³⁸:

³⁶ Joshua Kucera, “What Iran’s Zarif said in his ‘whistle stop tour’ of post-war Caucasus”, *Responsible Statecraft*, 29.01.2021, What Iran's Zarif said in his 'whistle stop tour' of post-war Caucasus - Responsible Statecraft

³⁷ Abbas Qaidari, “Iranian war games on the border with Azerbaijan were really a message to Israel”, *Atlantic Council*, Iranian war games on the border with Azerbaijan were really a message to Israel - Atlantic Council

³⁸ Ismi Aghayev, “Military exercises and a war of words between Iran and Azerbaijan”, *Open Caucasus Media*, 05.10.2021, “Military exercises and a war of words between Iran and Azerbaijan (oc-media.org)

Այսպիսով, դարաբաղյան երկրորդ պատերազմի վերաբերյալ արձագանքներով Իրանի քաղաքական բառարանը Հարավային Կովկասի ու միջինարևելյան իր խոսույթների մոտարկում է կատարում ու դիսկուրսիվ մակարդակում էլ ավելի սերտացնում կապերը տարածաշրջանների միջև: Այս գործընթացի առանցքային տարր են Ղարաբաղում օգտագործված սիրիացի վարձկանների վերաբերյալ իրանական արձագանքներն ու այդ արձագանքների քաղաքական բառապաշարը:

**MERCENARIES IN THE IRANIAN POLITICAL
DISCOURSE: THE STRUGGLE AGAINST “TAQFIRI
FORCES” AS A TOOL CONNECTING THE MIDDLE EAST
AND THE SOUTH CAUCASUS**

Anna Gevorgyan

Abstract

The narratives of the struggle against the “takfiri forces” have a crucial place in the Iranian discourse on the Middle East. This struggle was a basis for the Islamic-political explanation of Iran’s engagement in the Middle East. During and after the 2020 war in Nagorno Karabakh, this religious-political structure entered also in the Iranian discourse on the South Caucasus: “taqfiri forces” was a definition Iran was using referring to the Syrian mercenaries used by Azerbaijan during the War. The article discusses the Iranian political responses to the involvement of the mercenaries in the Karabakh War and stresses the feature that the vocabulary of those responses can be explained as a tool for connecting the Middle East and the South Caucasus regions.